

Зоя ЗАГИНЕЙ

*начальник відділу науково-методичного забезпечення
прокурорської діяльності
у сфері запобігання та протидії корупції
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України,
доктор юридичних наук, доцент
trostuk@ukr.net*

УДК 343.27

ОСНОВНІ НЕДОЛІКИ НОРМОТВОРЧОЇ ТЕХНІКИ ІНСТИТУТУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Охарактеризовано основні недоліки нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, що мають місце у Розділі XIV-1 Кримінального кодексу України. Доведено, що така сукупність кримінальних та кримінальних процесуальних норм характеризується ознаками інституту права. Виявлені недоліки нормотворчої техніки стосуються, зокрема, набрання чинності Законом України, яким уведено відповідний інститут, латентності, інформаційної надмірності тексту статей цього Розділу тощо. Запропоновано шляхи усунення недоліків нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Ключові слова: *нормотворча техніка; недолік нормотворчої техніки; інститут права; захід кримінально-правового характеру; латентність; інформаційна надмірність.*

Постановка проблеми. Для тлумачення та правильного застосування кримінально-правових і кримінальних процесуальних норм суттєвим є належне використання засобів, прийомів та правил нормотворчої техніки. Особливо важливого значення це набуває під час поточної правотворчості. Адже змінений текст кримінального закону України повинен не лише послуговатися належним арсеналом прийомів та засобів нормотворчої техніки, а й бути написаним із дотриманням відповідних правил, не суперечити

іншим нормативним положенням Кримінального кодексу України (КК України), регулятивному законодавству, а також Кримінальному процесуальному кодексу України (КПК України).

Перша спроба змінити чинний КК України щодо визначення підстав для кримінальної відповідальності юридичних осіб відбулася у 2009 році. Верховною Радою України 11 червня 2009 року було прийнято Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» [1]. Проте цей Закон втратив чинність на підставі Закону України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» від 21 грудня 2010 року [2]. У 2013 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року Загальну частину КК України було доповнено розділом XIV-1 «Застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [3]. Згодом текст цієї структурної частини змінювався такими законами України: «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року [4], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 року [5], «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року [6] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 8 жовтня 2015 року [7].

Відповідні зміни були внесені й у КПК України. На відміну від КК України в ньому норми, що встановлюють процесуальні підстави для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, не виокремлено у самостійну структурну частину, що є однією з ознак їх квазікримінальної відповідальності.

Такий динамізм кримінального та кримінального процесуального законодавства України у частині застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, на нашу думку, є необґрунтованим, про що йтиметься далі. Це зумовлює появу недоліків нормотворчої техніки тексту Розділу XIV-1 Загальної частини КК України і є однією з причин того, що норми відповідної структурної частини складно застосувати на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії кримінального та кримінального процесуального права проблема відповідальності юридичних осіб, а також застосування щодо них заходів кримінально-правового характеру була предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, відповідні питання висвітлюються у працях таких учених, як А.С. Беніцький, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, С.Г. Дьомін, К.П. Задоя, О.О. Книженко, О.О. Комоско, В.М. Куц, О.О. Михайлов, А.В. Наумов, А.С. Нерсесян, О.Ф. Пасека, А.В. Савченко, І.В. Ситковський, В.С. Сотніченко, В.О. Туляков, М.І. Хавронюк, Г.З. Яремко,

А.М. Ященко. Проте роботи цих авторів здебільшого присвячені загально-теоретичним аспектам дослідження відповідного питання або стосуються зарубіжного законодавства чи перспективи запровадження відповідальності юридичних осіб у законодавство України. Проблема нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб залишилася поза увагою вказаних вище дослідників, тому потребує самостійного теоретичного дослідження.

Мета статті – виявити недоліки нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб та запропонувати шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У назві статті, як і у викладеному вище, йдеться саме про інститут застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. З урахуванням загальнотеоретичних підходів під інститутом права розуміється «виокремлена група норм права, яка регулює певний вид однорідних суспільних відносин» та характеризується такими основними ознаками: «а) регулює певний вид однорідних суспільних відносин; б) становить певну сукупність норм, яка є відносно автономною у складі галузі права; в) забезпечує цілісне, відносно завершене правове регулювання певного соціального феномену (тобто має певну автономію); г) має загальну мету, основну ідею (принципи); д) використовує специфічні поняття та юридичні конструкції» [8, с. 149–150].

Інститут застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, на нашу думку, характеризується такими самими ознаками:

1) він регулює такий вид однорідних суспільних відносин, як застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення їх уповноваженими особами злочину від імені та (або) в інтересах юридичної особи;

2) цей інститут становить сукупність кримінально-правових та кримінальних процесуальних норм, які є відносно автономними (у КК України відповідні норми розмішені в Розділі XIV-1 Загальної частини, а в КПК України вони передбачені у різних його структурних частинах). Ці норми є відносно автономними в галузях кримінального та кримінального процесуального права України і застосовуються у сукупності, комплексно. Водночас інститут застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб належить до міжгалузевих;

3) він забезпечує цілісне, відносно завершене правове регулювання такого соціального феномену, як квазікримінальна відповідальність юридичних осіб, що характеризується низкою ознак, зокрема взаємозв'язком між злочинним, учиненим уповноваженою особою, та її повноваженнями в юридичній особі, адміністративним характером заходів кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватися щодо юридичних осіб, процесуальною залежністю між кримінальними провадженнями стосовно фізичної особи, яка вчинила злочин від імені та (або) в інтересах юридичної особи, та юридичної особи про застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру;

4) цей інститут має загальну мету – імплементувати у національне законодавство міжнародні стандарти стосовно відповідальності юридичних осіб та забезпечити належне застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру;

5) у межах відповідного інституту права використовуються специфічні поняття та законодавчі конструкції, зокрема: «юридична особа», «захід кримінально-правового характеру», «уповноважена особа юридичної особи», «штраф», «ліквідація» (юридичні поняття), «вчинення злочину від імені юридичної особи», «вчинення злочину в інтересах юридичної особи», «підстави застосування заходів кримінально-правового характеру» (юридичні конструкції).

Ураховуючи викладене, можна дійти висновку, що інститут застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є міжгалузевим правовим інститутом, який об'єднує кримінально-правові та кримінальні процесуальні норми і регулює підстави (матеріальні та процесуальні) для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Текст КК України і КПК України загалом та в частині застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб побудовано з урахуванням засобів, прийомів та правил нормотворчої техніки, під якою розумітимемо методику об'єктивації в ньому кримінально-правової норми за допомогою системи засобів, прийомів і правил, що використовуються для адекватного вираження нормативного змісту та з метою забезпечення якості кримінального закону України [9, с. 89].

Насамперед звернемо увагу на *проблему набрання чинності правовими нормами*, які входять до інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Так, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року, яким було впроваджено цей інститут, як було передбачено у його Розділі II «Прикінцеві та перехідні положення», мав набрати чинності з 1 вересня 2014 року [3]. Однак Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року [4] було внесено зміни до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року [3].

Згідно з цим Законом було внесено зміни у ще не чинний текст Закону України від 23 травня 2013 року № 314-VII, а отже, у нечинний текст КК України. Зокрема, було змінено практично всі статті, вміщені в майбутньому Розділі XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» Загальної частини КК України, а також окремі статті КПК України. До того ж було змінено і порядок набрання чинності Законом України від 23 травня 2014 року № 314-VII. Було передбачено, що замість 1 вересня 2014 року цей

Закон набирає чинності з моменту набрання чинності Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (27 квітня 2014 року – з дня, наступного за днем опублікування).

Практику внесення змін у ще не чинний текст нормативно-правових актів, хоч яких сфер суспільного життя вони стосувалися б, слід визнавати непринятною.

По-перше, універсальною підставою для зміни будь-якого нормативно-правового акта є його нездатність загалом чи окремих норм здійснювати ефективне правове регулювання суспільних відносин. На думку В. Косовича, першопричиною внесення змін до законів є змістовна складова, яка «... визначається рівнем дотримання правил нормопроектної техніки під час створення нормативно-правових актів» [10, с. 36]. Встановити те, чи підлягає зміні нормативно-правовий акт, можна принаймні з моменту набрання ним чинності. Однак і цього недостатньо. Традиційно висловлюється презумпція, що кожний новостворений нормативно-правовий акт є досконалим, а необхідність його зміни зумовлена розвитком суспільних відносин і потребою посилення дієвості нормативно-правових приписів з огляду на особливості правозастосовної практики, які не міг передбачити законодавець. Тому виявлення підстав для внесення змін до чинних нормативно-правових актів має здійснюватися шляхом їх моніторингової оцінки [11, с. 125–140] та моніторингу правореалізаційної і правозастосовної діяльності [12, с. 127–164].

По-друге, обґрунтованою є й точка зору В. Косовича стосовно того, що «... зміни вносяться до нормативно-правового акта, а не до нормативно-правового акта про внесення змін до нього» [10, с. 41]. Інакше кажучи, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року міг би змінити лише порядок набрання чинності, а не власне текст Розділу XIV-1 Загальної частини КК України.

Крім того, зміна Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року не відповідала предмету правового регулювання у Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року. Адже його метою є визначення статусу території України, тимчасово окупованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації, встановлення особливого правового режиму на цій території, визначення особливостей діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, додержання та захисту прав і свобод людини й громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб (ст. 2). А зміни у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року стосуються вжиття заходів

кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. І в пояснювальній записці до законопроекту не обґрунтовується необхідність внесення таких змін.

У Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року визначено дату втрати ним чинності – «момент повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України за умови попереднього й повного відшкодування збитків, нанесених внаслідок такої тимчасової окупації, у тому числі моральних збитків примусово переміщених осіб». Це положення поширюється на весь текст закону, зокрема й на ту його частину, яка стосується внесення змін і доповнень у різноманітні нормативно-правові акти (зокрема й у КК України). Тобто зміни, які стосувалися Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року також втратять чинність із моменту, визначеного у Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року. Це, на нашу думку, – грубе порушення правил нормотворчої техніки, яке сукупно з іншими розглянутими випадками може стати проблемою надалі.

Отже, інститут застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб *набрав чинності з 27 квітня 2014 року*.

Практично за два тижні потому, після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 року [5], кримінально-правові норми, що входять до цього інституту, знову зазнали суттєвих змін. Із прийняттям зазначеного Закону нормотворча техніка відповідних статей, на жаль, не покращилася, а навпаки – погіршилася. Наприклад, підстава для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб загалом описувалася так: «Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою або за дорученням чи наказом, за змовою та в співучасті, або іншим шляхом» злочину, передбаченого у ст. 96-3 КК України (текст статті у редакції Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року). Натомість Законом України від 13 травня 2014 року з відповідного формулювання фактично були виключені слова, які вказують на можливість учинення уповноваженою особою будь-якого злочину, передбаченого у ст. 96-3 КК України, за дорученням чи наказом, за змовою та в співучасті або іншим шляхом. Вважаємо це значним недоліком нормотворчої техніки, через який замовчується важлива правова інформація, що стосується вжиття заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. З чинного формулювання матеріальної підстави застосування цих заходів не можна зробити однозначного висновку, чи допускає законодавець

можливість учинення злочину уповноваженою особою у співучасті. Хоча в абзаці 2 ч. 1 ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року передбачено, що у разі вчинення від імені та в інтересах юридичної особи її уповноваженою особою злочину самостійно або у співучасті до юридичної особи у випадках, визначених КК України, застосовуються заходи кримінально-правового характеру.

Окремі міжнародні документи, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та які рекомендують Україні передбачити відповідальність юридичних осіб, містять положення стосовно того, що фізична особа, яка вчиняє злочин в інтересах юридичної особи, може виступати співучасником відповідного злочину (необов'язково виконавцем) [13; 14]. У Законі України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» від 11 червня 2009 року, який втратив чинність [1], відповідне положення містилося. У статті 2 цього Закону закріплювалося, що юридична особа несе відповідальність, встановлену цим Законом, за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою самостійно або у співучасті будь-якого із злочинів, визначених у цій статті [1]. Як було зазначено вище, замовчування законодавцем важливої правової інформації (латентність тексту кримінального закону України) належать до недоліків нормотворчої техніки формулювання інституту застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, оскільки це може спричинити неоднакову інтерпретацію матеріальної підстави для їх застосування (ст. 96-3 КК України).

Ураховуючи викладене, вважаємо, що уповноважена особа може брати участь у вчиненні злочину від імені та (або) в інтересах юридичної особи та виконувати різні функції: бути співучасником будь-якого виду (виконавцем (співвиконавцем), організатором, підбурювачем або пособником). Така вказівка може міститися або у ч. 1 ст. 96-3 України, в якій у загальному вигляді формулюються підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, або у примітці 1 цієї статті, в якій міститься дефініція поняття «уповноважена особа». Крім того, вважаємо за доцільне вказати, що злочин, вчинений уповноваженою особою, може бути як закінченим, так і незакінченим (тобто перерваним на стадіях готування або замаху). З чинного формулювання ст. 96-3 КК України однозначної відповіді на це питання також дати неможливо.

Слід внести зміни, на нашу думку, й у ст. 96-10 КК України, що регламентує загальні правила застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Серед обставин, які повинні враховуватися судом під час їх застосування, відсутня вказівка на необхідність урахування судом характеру та ступеня участі уповноваженої особи у вчиненні злочину. Вважаємо, це є важливим з огляду на те, що уповноважена особа, як було зазначено, може виконувати під час вчинення злочину від імені та (або) в інтересах юридичної особи функції будь-якого співучасника.

Практично через рік зміни в інститут застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб було внесено згідно із Законом

України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року [6]. Лише одна зміна відповідних норм, яка виявилася недоречною, стосується підстави для застосування такого заходу кримінально-правового характеру, як ліквідація юридичної особи (ст. 96-9 КК України). Як закріплено у цій статті, відповідний захід може застосовуватися лише за вчинення злочинів, передбачених у ній. У вказаному Законі було передбачено, що ліквідація може застосовуватися щодо юридичної особи за вчинення криміналізованого у ньому діяння – виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганди комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1 КК України). Проте законодавець забув внести відповідні зміни у ст. 96-3 КК України, де визначено матеріальні підстави для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Таким чином, законодавець створив внутрішньогалузеву колізію, що повинна долатися під час правозастосування. Правило подолання правової колізії у цьому випадку є очевидним: пріоритет має норма, яка передбачає загальні правила застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Тож за вчинення злочину, передбаченого у ст. 436-1 «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» КК України, ліквідація (а отже, і конфіскація майна) застосовуватися не може.

Перейдемо до характеристики інших недоліків нормотворчої техніки, що наявні практично в кожній статті розділу XIV-1 КК України.

Як було зазначено, матеріальною підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи є *вчинення уповноваженою особою злочину від імені та (або) в інтересах юридичної особи*. Зауважимо, що у випадку вчинення злочинів, передбачених у п.п. 1, 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, слід встановити наявність такої юридичної конструкції, як «вчинення злочину від імені та в інтересах юридичної особи», а у випадку вчинення злочину, передбаченого в п. 3 ч. 1 цієї статті, – «вчинення злочину від імені юридичної особи». Законодавча дефініція передбачена лише щодо такого елемента першої з названих вище законодавчих конструкцій, як учинення злочину в інтересах юридичної особи: якщо злочини призвели до отримання нею неправомірної вигоди, або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності (примітка 2 ст. 96-3 КК України). Як зазначається у науковій літературі, поняття діяння, вчиненого уповноваженою особою «в інтересах» юридичної особи, охоплює два елементи: суб'єктивний (наявність вини в діях фізичної особи, що діяла в інтересах особи юридичної) та об'єктивний (безпосереднє отримання чи можливість отримання юридичною особою певної користі) [15, с. 330]. Законодавець України дещо ширше розглядає цей вислів, вмістивши у зміст відповідного поняття вчинення уповноваженою особою діяння, спрямованого на ухилення від передбаченої законом відповідальності.

Водночас наступний елемент законодавчої конструкції «вчинення злочину від імені юридичної особи» у законодавстві України не роз'яснений, що вважаємо недоліком нормотворчої техніки, оскільки це не дає змоги однозначно вказати, що слід розуміти під вчиненням уповноваженою особою злочину від імені юридичної особи. Саме ця юридична конструкція використана законодавцем для формулювання підстави для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення злочинів терористичної спрямованості, передбачених у ст.ст. 285–285-5 КК України (п. 3 ч. 3 ст. 96-3 цього Кодексу). Ураховуючи формулювання першої законодавчої конструкції, слід визнати, що такі елементи, як «вчинення злочину від імені юридичної особи» та «вчинення злочину в інтересах юридичної особи» є різними за змістом та не збігаються. Тому і вчинення уповноваженою особою будь-якого злочину терористичної спрямованості від імені юридичної особи не може призвести до отримання неправомірної вигоди або створити умови для отримання такої вигоди, або не може бути спрямованим на ухилення від передбаченої законом відповідальності. Така інтерпретація здатна унеможливити застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у випадку, передбаченому в п. 3 ч. 1 ст. 96-3 КК України. На нашу думку, в КК України доцільно закріпити дефініцію не лише такого елемента юридичної конструкції, що аналізується, як «вчинення злочину в інтересах юридичної особи», а й іншого – «вчинення злочину від імені юридичної особи».

Формулювання багатьох статей Розділу XIV-1 КК України містить такий недолік нормотворчої техніки, як *суперечність з іншими законодавчими положеннями, що визначають підстави для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру*. Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 96-3 КК України підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи так званого активного підкупу (ч.ч. 1, 2 ст. 368-3, ч.ч. 1, 2 ст. 368-4, ст. 369 КК України), коли неправомірна вигода пропонується, обіцяється або передається. Тобто дії уповноваженої особи спрямовані «назовні», і неправомірна вигода передається, пропонується або обіцяється службовій особі, службовій особі юридичної особи приватного права або особі, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Водночас у багатьох статтях розділу XIV-1 КК України міститься вказівка на необхідність урахування того, чи уповноважена особа юридичної особи отримала неправомірну вигоду. Так, згідно з приміткою 2 ст. 96-3 цього Кодексу злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до отримання нею (уповноваженою особою) неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди (тут і далі виділено мною. – 3.3.). Згідно з абзацом 2 ч. 2 ст. 96-4 КК України юридична особа несе цивільну відповідальність у повному обсязі за *неправомірно отриману вигоду*. У частині 2 ст. 96-6 цього Кодексу передбачено, що при застосуванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла

бути отримана юридичною особою. Однією з обставин, що враховується судом при застосуванні заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, названо характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою (ст. 96-10 КК України). Таким чином, у кожному з названих вище випадків суд не зможе врахувати відповідні обставини, оскільки, як було зазначено, підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є «активний» підкуп, а законодавець рекомендує враховувати обставини, що характеризують «пасивний» підкуп. Уповноважена особа не може одержати від імені та в інтересах юридичної особи неправомірну вигоду. Наприклад, при виборі судом заходів кримінально-правового характеру суд не зможе врахувати характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, оскільки підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру є вчинення уповноваженою особою дій, що утворюють активний підкуп: пропозиція, обіцянка, надання неправомірної вигоди. На нашу думку, в усіх розглянутих випадках відповідні формулювання доцільно змінити з урахуванням того, що підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є вчинення уповноваженою особою «активного» підкупу (ч.ч. 1, 2 ст. 368-3, ч.ч. 1, 2 ст. 368-4, ст. 369 КК України).

У пункті 2 ч. 1 ст. 96-3 КК України закріплено так звану розширену ідентифікаційну модель, згідно з якою відповідальність юридичної особи настає внаслідок нездатності керівництва здійснювати нагляд щодо своїх працівників [16, с. 24]. Вона рекомендована у багатьох конвенціях, ратифікованих Верховною Радою України [13; 14; 17–19]. У п. 2 ч. 1 ст. 96-3 КК України встановлено, що підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є *незабезпечення виконання покладених на їх уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції*, що призвело до вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених у ст.ст. 209 і 306, ч.ч. 1, 2 ст. 368-3, ч.ч. 1, 2 ст. 368-4, ст.ст. 369 і 369-2 КК України. Відповідне положення з'явилося у КК України на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 року [5].

Насамперед привертає увагу наявність колізії між відповідним положенням КК України та Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року [20], а також приміткою ст. 45 КК України. Так, у п. 2 ч. 1 ст. 96-3 цього Кодексу йдеться про *незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу юридичної особи законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції*. А це, відповідно, повинно спричинити вчинення особою певного корупційного злочину. Однак з аналізу Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року [20], примітки ст. 45 КК України вбачається, що злочини, передбачені у ст.ст. 209 та 306 цього Кодексу, не є корупційними. На нашу

думку, враховуючи положення проаналізованих міжнародних договорів, підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб слід визнавати і невжиття юридичною особою належних заходів, що стосуються достатнього нагляду та контролю в юридичній особі, а не лише заходів із запобігання та протидії корупції. При цьому відсутність належних засобів нагляду та контролю може спричинити вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених у п.п. 1–4 ч. 1 ст. 96-3 КК України. Саме в такий спосіб доцільно скоригувати текст п. 2 ч. 1 ст. 96-3 цього Кодексу.

Ще один недолік нормотворчої техніки, виявлений у Розділі XIV-1 КК України, пов'язаний з латентністю його тексту, міститься у ст. 96-5, яка регламентує *підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру*. Це – єдиний випадок звільнення щодо юридичних осіб, визначений у КК України. Як вбачається, юридична конструкція, що міститься у ст. 96-5 КК України, є однорідною з конструкцією звільнення фізичної особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 цього Кодексу). Однак один із елементів відповідної конструкції у ст. 96-5 КК України все ж відсутній. Так, у ч. 5 ст. 49 цього Кодексу закріплено, що давність притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у ст.ст. 109–114-1, проти миру та безпеки людства, закріплених у ст.ст. 437–439 і ч. 1 ст. 442 цього Кодексу. Деякі з вказаних злочинів є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (злочини, передбачені у ст.ст. 109, 110, 113, 437, 438, 442 КК України). У ст. 96-5 цього Кодексу не закріплено випадків, коли не застосовується давність. Тому, наприклад, якщо уповноважена особа від імені та в інтересах юридичної особи вчиняє злочин, передбачений у ст. 438 КК України, вона не може бути звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строку давності, тоді як юридичну особу можна звільнити від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ст. 96-5 КК України. Така ситуація виявляється абсурдною, зважаючи на квазікримінальний характер відповідальності юридичних осіб. Враховуючи це, на нашу думку, ст. 96-5 КК України доцільно доповнити частиною 5, в якій вказати випадки незастосування давності щодо юридичної особи.

У ст. 96-4 КК України визначено види юридичних осіб, до яких можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру. Такий диференційований підхід введено відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року [4]. Аналіз ст. 96-4 КК України дає змогу вказати на наступні основні недоліки нормотворчої техніки, які потребують подальшого наукового дослідження. Насамперед необґрунтованою вбачається диференціація видів юридичних осіб залежно від підстав застосування заходів кримінально-правового характеру. Принаймні ні міжнародні документи, ні зарубіжний досвід, ні тим більше характер злочинів, передбачених у п.п. 1–4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, не дають підстав казати про необхідність

установлення відмінностей між видами юридичних осіб, до яких можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру.

Як убачається з тексту ч. 1 та ч. 2 ст. 96-4 КК України, перелік юридичних осіб визначено з урахуванням різних підстав, що є неприпустимим. Так, згідно з ч. 1 цієї статті заходи кримінально-правового характеру застосовуються до підприємства, установи, організації, а у ч. 2 передбачено, що вони застосовуються щодо суб'єктів приватного та публічного права резидентів та нерезидентів. У другому формулюванні законодавець забув поставити кому перед словом «резидентів». Наявне ж формулювання – абсурдне. З нього вбачається, що функціонує публічне право резидентів та нерезидентів. Також у ч. 2 ст. 96-4 КК України використано не характерну для української мови конструкцію «у відповідності до», яку доцільно замінити на притаманне українській мові слововживання «відповідно до». Стилiстичний прорахунок міститься й у ч. 1 ст. 96-4 цього Кодексу. Незрозуміло: йдеться про організації, що повністю утримуються за рахунок фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб чи про самі ці фонди. У ч. 2 ст. 96-4 КК України на відміну від ч. 1 зазначеної статті законодавець не конкретизував вид фондів, до яких можуть застосовуватися ці заходи.

Зважаючи на виокремлення у ч. 2 ст. 96-4 цього Кодексу резидентів та нерезидентів, недоцільною є вказівка законодавцем на міжнародні організації, які відповідно до законодавства України належать до нерезидентів [21].

Крім того, звернемо увагу й на невдале формулювання абзацу 2 ч. 2 ст. 96-4 КК України. Зокрема, у законодавстві України не використовується і, власне, не роз'яснюється зміст такого поняття, як «юридична особа, яка знаходиться під ефективним контролем держави чи суб'єкта державної власності». Натомість відповідне поняття вживається в окремих міжнародних договорах [22]. Таким чином, в абзаці 2 ч. 2 ст. 96-4 КК України використовується не притаманне для національного законодавства формулювання, що фактично унеможлиблює застосування відповідного законодавчого положення.

Згідно з абзацом 2 ч. 2 ст. 96-3 цього Кодексу юридична особа несе цивільну відповідальність у повному обсязі за неправомірно отриману вигоду та шкоду, заподіяну злочином, що вчинений державою, суб'єктами державної власності або державного управління. Загалом положення цієї частини суперечить як цивільному, так і кримінальному законодавству. Так, в абзаці 2 ч. 2 ст. 96-4 КК України фактично передбачено підстави цивільної відповідальності юридичних осіб. Однак у ст. 96 «Відповідальність юридичних осіб» Цивільного кодексу України (ЦК України) вони не передбачені. Хоча відповідні підстави мають міститися насамперед у цивільному законодавстві України. Крім того, як передбачено у ст. 1173 ЦК України, шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим (АРК) або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, АРК або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів. Однак у КК України зобов'язано юридич-

них осіб відшкодовувати шкоду, завдану злочином, що вчинений державою, суб'єктами державної влади або державного управління, що суперечить ЦК України.

Зауважимо також, що законодавець помилково вказав у цій конструкції на суб'єктів державної влади або державного управління. У законодавстві України відповідні термінологічні звороти не використовуються, а в теорії права та державного управління відсутня єдність думок щодо визначення їх змісту та встановлення співвідношення між ними. Причому науковці послуговуються й іншими термінами (наприклад, «суб'єкт владних повноважень» [22]). Поняття «суб'єкти державного управління» охоплює, на думку одних науковців, органи виконавчої влади [23, с. 90], а на думку інших – більш широке коло осіб: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, суб'єкти управління місцевим розвитком, судову систему, державну службу, політичні партії та громадські організації [24, с. 254]. Відповідно до статистичного класифікатора органів державного управління до них віднесені органи державної влади й інші юридичні особи, які здійснюють управління об'єктами державної власності: міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (служби, агентства, інспекції, державні комітети тощо), органи державної влади зі спеціальним статусом, органи прокуратури, законодавчої та судової влади, інші державні органи і установи, що забезпечують здійснення повноважень Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; державні господарські об'єднання (державні корпорації), державні холдингові компанії та інші державні господарські організації, державні наукові організації (Національна академія наук України, галузеві академії), творчі спілки тощо, на які відповідними нормативно-правовими актами покладено функції з управління державним майном у визначеній сфері; місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування [25]. Цей класифікатор розроблено для забезпечення користувачів інформацією щодо управління об'єктами державної власності – здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами державного управління реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб. Тому замість конструкції «суб'єкти державної влади або державного управління» законодавцю доцільно було б вжити «органи державної влади та органи місцевого самоврядування».

Повертаючись до законодавчої конструкції «юридична особа несе цивільну відповідальність у повному обсязі за неправомірно отриману вигоду та шкоду, заподіяну злочином, що вчинений державою, суб'єктами державної власності або державного управління», вжитої в абзаці 2 ч. 2 ст. 96-4 КК України, зауважимо ще й таке. У цій конструкції міститься колізія з іншими кримінально-правовими нормами. Так, державу навряд чи можна визнати юридичною особою, а в Розділі XIV-1 КК України йдеться про застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Окрім того, відповідне формулювання навряд чи є доречним з огляду на його супереч-

ність основним принципам кримінального права України (насамперед принципу особистої відповідальності), оскільки суб'єктом злочину за КК України є лише фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого настає кримінальна відповідальність. Відтак ні держава, ні суб'єкти державної власності або державного управління злочинів скоювати не можуть.

В окремих статтях Розділу XIV-1 КК України вжито таке термінологічне словосполучення, як «неправомірна вигода» (примітка 2 ст. 96-3, абзац 2 ч. 2 ст. 96-4, ч. 2 ст. 96-6, ст. 96-7, ст. 96-10). Наприклад, відповідно до ст. 96-7 КК України розмір штрафу залежить від розміру неправомірної вигоди. У жодній із вказаних вище статей не передбачено, в якому значенні слід використовувати поняття «неправомірна вигода» та чи можна при цьому послуговуватися законодавчою дефініцією такого самого поняття, передбаченою у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Нагадаємо, що згідно з ч. 1 цього Закону неправомірна вигода – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [20].

Загальноприйнятим правилом тлумачення у випадку, коли в законі використовується термін, визначення якого закріплено в іншому нормативно-правовому акті, є таке: значення відповідного поняття може відрізнитися у випадку, якщо в самому законі міститься вказівка про це. Що стосується поняття «неправомірна вигода», яке міститься в КК України, то його дефініція закріплена у примітці ст. 160, примітці 2 ст. 354, примітці ст. 364-1. У двох останніх випадках дефініції ідентичні та запозичені із Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Водночас визначення поняття «неправомірна вигода» у примітці ст. 160 КК України відрізняється насамперед тим, що така вигода повинна мати виключно майновий характер, оскільки обмежена законодавцем вартісним критерієм (вартість перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати). В іншому ж дефініції поняття «неправомірна вигода», що містяться у примітці ст. 160, у примітці 2 ст. 354, примітці ст. 364-1, – ідентичні. Відтак, на нашу думку, законодавець обмежив зміст поняття «неправомірна вигода» значенням відповідного поняття у Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Це стосується й значення поняття «неправомірна вигода», закріпленого в Розділі XIV-1 КК України. Проте в тексті цього розділу слід вказати, який зміст має поняття «неправомірна вигода», оскільки відсутність відповідного застереження може зумовити різну інтерпретацію цього поняття під час правозастосування.

Ураховуючи те, що законодавець, очевидно, намагався надати поняттю «неправомірна вигода» значення, закріплене в Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, можна дійти висновку, що штраф як захід кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є надзвичайно обмеженим у застосуванні. Як передбачено у ст. 96-7 КК України, штраф може застосовуватися до юридичних осіб лише у випадку вчинення уповноваженою особою корупційних злочинів, передбачених у ч.ч. 1, 2 ст. 368-3, ч.ч. 1,

2 ст. 368-4, ст.ст. 369 і 369-2 КК України. Як вказано у ст. 96-9 цього Кодексу, ліквідація як захід кримінально-правового характеру може застосовуватися до юридичних осіб лише у випадках вчинення уповноваженою особою визначених у цій статті злочинів, а конфіскація майна призначається лише як додатковий захід у випадку застосування ліквідації юридичної особи. У разі вчинення злочинів, передбачених у ст.ст. 209 та 306 КК України, які, як було зазначено вище, не належать до корупційних, неправомірна вигода не є обов'язковою ознакою цих складів злочинів. Тому й штраф як захід кримінально-правового характеру не може застосовуватися щодо юридичних осіб у разі вчинення уповноваженою особою злочинів, передбачених у ст.ст. 209 або 306 КК України (якщо виходити з розуміння поняття «неправомірна вигода» згідно із Законом України «Про запобігання корупції»). За вчинення цих злочинів не можуть застосовуватися й ліквідація та конфіскація майна, ураховуючи відсутність вказівки законодавцем на ці злочини у ст. 96-9 КК України.

Ще один недолік нормотворчої техніки вбачається у формулюванні критеріїв визначення судом розміру штрафу (ст. 96-7 КК України). Так, у випадку, якщо неправомірну вигоду було одержано, суд застосовує штраф, виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди. Якщо ж неправомірну вигоду не було одержано або її розмір неможливо обчислити, суд залежно від ступеня тяжкості злочину, вчиненого уповноваженою особою, застосовує штраф у розмірах, визначених у ч. 2 ст. 96-7 КК України. У цьому теж, вважаємо, вбачається недолік. Можна уявити ситуацію (і вона є абсолютно реальною), коли неправомірну вигоду не було одержано (вона лише була запропонована або обіцяна уповноваженою особою), однак її розмір можливо обчислити з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження (наприклад, коли уповноважена особа у бесіді висловила пропозицію, або пообіцяла надати конкретну суму неправомірної вигоди, або написала її розмір на папері, що зафіксовано на фото- чи відеозйомці чи підтверджено іншими доказами), суд при обчисленні штрафу повинен виходити з розмірів, визначених у ч. 2 ст. 96-7 КК України, які залежать від ступеня тяжкості вчиненого злочину та визначаються законодавцем у мінімальних і максимальних межах з урахуванням такого грошового еквівалента, як неоподатковуваний мінімум доходів громадян. З огляду на це у зазначеному випадку розмір неправомірної вигоди може бути значно більшим, ніж розмір штрафу як заходу кримінально-правового характеру, що не забезпечує виконання такої вимоги міжнародних документів, як ефективність та співрозмірність покарань, за законодавством України – заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються щодо юридичних осіб.

Ліквідація як захід кримінально-правового характеру (ст. 96-9 КК України) може застосовуватися щодо юридичних осіб лише разом з таким додатковим заходом, як конфіскація майна (ст. 97-8 цього Кодексу), оскільки у ст. 97-8 КК України вжито імперативне дієслово «застосовується». При цьому, як вбачається з цієї статті, конфіскація майна може бути лише повною, а не частковою (тобто конфісковуватися може лише все майно юридичної особи). Однак таке

положення, на нашу думку, суперечить цивільному та господарському законодавству України, в якому визначено загальний порядок ліквідації юридичної особи, що може відбуватися й у примусовому порядку – за рішенням суду (п. 2 ч. 1 ст. 110 ЦК України). Майнові претензії кредиторів задовольняються з майна юридичної особи. У ЦК України визначено черговість задоволення вимог кредиторів. Згідно зі ст. 112 цього Кодексу в разі ліквідації платоспроможної юридичної особи вимоги її кредиторів задовольняються у такій черговості: 1) у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом; 2) у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності; 3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів); 4) у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги. Таким чином, після задоволення всіх вимог кредиторів майна юридичної особи може не виявитися, а тому фактичне виконання конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру стане неможливим або ускладненим.

Що стосується ліквідації юридичної особи, то вважаємо за доцільне у тексті ст. 96-9 КК України вказати, що ліквідація застосовується щодо юридичної особи у порядку, визначеному ЦК України. Схоже застереження містилося в Законі України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень». У ньому було закріплено, що ліквідація юридичної особи здійснюється в порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (ч. 2 ст. 7) [1]. Окрім того, враховуючи соціально-політичну ситуацію в державі, на нашу думку, слід «реанімувати» положення ч. 3 ст. 7 Закону України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», у якій зазначалося, що у разі якщо юридична особа здійснює діяльність у галузі, що має стратегічне значення для безпеки держави, ліквідація до неї не застосовується [1]. Однак таке положення доцільно привести у відповідність із регулятивним законодавством [25] та передбачити, що ліквідація не застосовується до юридичної особи, яка має стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

Висновки. Здійснивши аналіз нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, можна зробити такі основні висновки:

1) інститут застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб – це міжгалузевий правовий інститут, що об'єднує кримінально-правові та кримінальні процесуальні норми і регулює підстави (матеріальні та процесуальні) для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру;

2) однією з вад нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є процедура набрання ним чинності, відповідно до якої зміни вносилися законодавцем у ще не

чинний текст кримінального закону України. Виокремлено такі основні правила нормотворчої техніки: а) недоцільність внесення змін у нормативно-правові акти про внесення змін у законодавство; б) предметна спорідненість нормативно-правового акта, згідно з яким вносяться зміни, та нормативно-правового акта, в який вносяться зміни, що передбачає наявність тотожного або однорідного предмета регулювання; в) доцільність обґрунтування у пояснювальних записках внесення змін у нормативно-правові акти;

3) латентність тексту кримінального закону України має місце у ст. 96-3 КК України, що впливає змістовно на визначення того, яку роль може виконувати уповноважена особа під час учинення злочину, а також на те, закінченим чи незакінченим може бути цей злочин. Зроблено висновок, що уповноважена особа може брати участь у вчиненні злочину від імені та (або) в інтересах юридичної особи і виконувати різні функції: бути співучасником будь-якого виду (виконавцем (співвиконавцем), організатором, підбурювачем або пособником). Про це доцільно вказати або у ч. 1 ст. 96-3 КК України або в примітці 1 цієї статті. Окрім того, вважаємо за доцільне зазначити, що злочин, вчинений уповноваженою особою, може бути як закінченим, так і незакінченим (тобто перерваним на стадіях готування або замаху);

4) вказівка на можливість застосування щодо юридичної особи ліквідації за вчинення злочину, передбаченого у ст. 436-1 «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» КК України (ст. 96-9), є надлишковою та створює колізію зі ст. 96-3 цього Кодексу, що визначає загальні підстави для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, в якій відповідний злочин не передбачено. Згідно з правилом подолання правової колізії, за яким пріоритет має норма, що передбачає загальні правила застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, зроблено висновок, що за вчинення злочину, передбаченого ст. 436-1 КК України, ліквідація (а отже, і конфіскація майна) застосовуватися не може;

5) латентністю тексту КК України визнано відсутність законодавчої дефініції поняття «вчинення злочину від імені юридичної особи»;

б) недоліком нормотворчої техніки визнано наявність суперечності у Розділі XIV-1 КК України, за якої підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи злочинів, що полягають в «активному» підкупі (ч.ч. 1, 2 ст. 368-3, ч.ч. 1, 2 ст. 368-4, ст. 369 КК України), коли неправомірною вигодою пропонується, обіцяється, передається, у той час як в деяких статтях законодавець рекомендує враховувати обставини, що характеризують «пасивний» підкуп, коли неправомірною вигодою одержується уповноваженою особою юридичної особи (примітка 2 ст. 96-3, абз. 2 ч. 2 ст. 96-4, ч. 2 ст. 96-6, ст. 96-10 КК України). Запропоновано привести у відповідність формулювання вказаних статей з матеріальною підставою застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру;

7) виявлено суперечність між формулюванням підстави для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, закріпленим у п. 2 ч. 1 ст. 96-3 КК України, та Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, а також приміткою ст. 45 КК України. Запропоновано передбачити у п. 2 ч. 1 ст. 96-3 КК України підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів, які стосуються достатнього нагляду та контролю в юридичній особі, що призвело до вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених у п.п. 1, 3, 4 ч. 1 цієї статті;

8) латентністю тексту Розділу XIV-1 КК України визнано відсутність у ст. 96-5 цього Кодексу положення про незастосування давності звільнення юридичних осіб у разі вчинення уповноваженою особою злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у ст.ст. 109–114-1, проти миру та безпеки людства, закріплених у ст.ст. 437–439 і ч. 1 ст. 442 цього Кодексу, як це має місце у ч. 5 ст. 49 КК України стосовно фізичної особи. Запропоновано цей недолік усунути та доповнити ст. 96-10 КК України частиною 5 відповідного змісту;

9) суттєві недоліки нормотворчої техніки містяться у ст. 96-4 КК України. Вони стосуються, зокрема, колізій із Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, ЦК України, а також КК України, що фактично унеможлиблює виявлення кола тих юридичних осіб, щодо яких можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру. Окрім того, законодавчі формулювання, які закріплені у ст. 96-4 КК України, містять і стилістичні недоліки. Це все зумовлює необхідність її коригування;

10) відсутність вказівки на зміст поняття «неправомірна вигода» у тексті статей Розділу XIV-1 КК України може призвести до різної інтерпретації тих чи інших законодавчих положень, що не слід вважати прийнятним;

11) конфіскація майна як додатковий захід кримінально-правового характеру фактично виконуватися не буде, зважаючи на регулятивне законодавство (ЦК України), в якому визначено черговість задоволення вимог кредиторів з майна юридичної особи та віднесено застосування конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру до четвертої черги;

12) запропоновано у ст. 96-9 КК України передбачити, що ліквідація юридичної особи застосовується у порядку, визначеному у ЦК України, а також що цей захід кримінально-правового характеру не застосовується до юридичної особи, яка має стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

Таким чином, як бачимо, Розділ XIV-1 «Застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» КК України містить суттєві недоліки нормотворчої техніки, які утруднюють або унеможлиблюють їх практичну реалізацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11 червня 2009 року № 1507-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1507-17>
2. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції: Закон України від 21 грудня 2010 року № 2808-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2808-17>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23 травня 2013 року № 314-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/314-18/para6#n6>
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/page>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 13 травня 2014 року № 1261-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1261-18/para29#n29>
6. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квітня 2015 року № 317-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/317-19/para72#n72>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції: Закон України від 8 жовтня 2015 року № 731-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/731-19/para25#n25>
8. Загальна теорія права: підруч. / за заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
9. Загиней З.А. Герменевтика кримінального закону України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / З.А. Загиней. – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – 636 с.
10. Косович В. Внесення змін до нормативно-правових актів України як спосіб їх вдосконалення / В. Косович // Вісник Львівського університету. – 2014. – Вип. 60. – С. 35–46. – Серія «Юридична».
11. Мониторинг правоприменения в Российской Федерации: учеб. пособ. / под ред. М.М. Рассолова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 239 с.
12. Арзамасов Ю.Г. Мониторинг в правотворчестве: теория и методология / Ю.Г. Арзамасов, Я.Е. Наконечный. – М.: МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2009. – 196 с.
13. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: міжнародний документ від 27 січня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_101
14. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: міжнародний документ від 16 травня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_948
15. Пасека О.Ф. Кримінальна відповідальність ЮО у Франції: розвиток концепції та сучасний стан / О.Ф. Пасека // Науковий вісник Ужгородського національного університету. / гол. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород, 2008. – Вип. 11. – С. 328–333. – Серія «Право»
16. Ответственность юридических лиц за коррупцию в странах Восточной Европы и Центральной Азии. – ОЭСР, 2011. – 95 с.
17. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність: міжнародний документ від 21 листопада 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_575

18. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: міжнародний документ від 25 жовтня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_927
19. Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я: міжнародний документ від 28 жовтня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a91
20. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
21. Про систему валютного регулювання та валютного контролю: декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93>
22. Вільгушинський М.Й. Сутність, ознаки та види загальнодержавних суб'єктів владних повноважень: адміністративно-правовий аспект / М.Й. Вільгушинський // Адвокат. – 2013. – № 4(151). – С. 6–9.
23. Василенко И.А. Административно-государственное управление как наука / И.А. Василенко // Социологические исследования. – 1993. – № 8. – С. 88–95.
24. Державне управління: підруч.: у 2 т. / ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К.; Дніпропетровськ: Національна академія державного управління при Президенті України, 2012. – Т. 1. – 564 с.
25. Перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 83 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-%D0%BF>

Загиней З. Основні недоліки нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб / З. Загиней // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – № 4(16). – С. 58–78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/4-2017/zaginej.pdf>

Зоя ЗАГИНЕЙ

ОСНОВНЫЕ НЕДОСТАТКИ НОРМОТВОРЧЕСКОЙ ТЕХНИКИ ИНСТИТУТА ПРИМЕНЕНИЯ МЕР УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРА ОТНОСИТЕЛЬНО ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ

Охарактеризованы основные недостатки нормотворческой техники института применения мер уголовно-правового характера относительно юридических лиц, имеющие место в Разделе XIV-1 Уголовного кодекса Украины. Доказано, что такая совокупность уголовных и уголовных процессуальных норм характеризуется признаками института права. Выявленные недостатки нормотворческой техники касаются, в частности, вступления в силу Закона Украины, которым введен соответствующий институт, латентности, информационной избыточности текста статей этого раздела и прочего. Предложены пути устранения недостатков нормотворческой техники института применения мер уголовно-правового характера в отношении юридических лиц.

Ключевые слова: *нормотворческая техника; недостаток нормотворческой техники; институт права; мера уголовно-правового характера; латентность; информационная избыточность.*

**MAJOR DISADVANTAGES OF THE NORM-TREATMENT TECHNIQUE
OF THE INSTITUTE FOR APPLICATION OF LEGAL PERSONS
OF THE CRIMINAL-LEGAL PROTECTION**

The article describes the main shortcomings of the standard-setting techniques of the institution of application of criminal law measures concerning legal entities that take place in section XIV-1 of the Criminal Code of Ukraine. It is proved that the corresponding set of criminal and criminal procedural norms is characterized by signs of the institution of law. The revealed shortcomings of standard-setting technology concern, in particular, the entry into force of the Law of Ukraine, which introduced the relevant institution, latency, information redundancy in the text of articles in this section, and others. The ways of eliminating the shortcomings of the standard-setting technique of the institution of application of criminal-legal measures in relation to legal entities are suggested.

Keywords: *standard-setting technology; lack of standard-setting technique; institute of law; measure of criminally-legal nature; latency; information redundancy.*